

حضرت آقا میرزا محسن - یادگاری از حضرت آقا همان ابلاغی است که از طرف حضرت حجة الاسلام بمجلس اظهار میفرمایند و از این یادگاری بهتر نمیشود (در این موقع چنانچه رئیس اظهار داشتند از جهة مذاکره تلگرافاتی که از آذربایجان رسیده بود باطاق مخصوص رفتند در آنجا تلگرافات قرائت شده معلوم شد که آتش فتنه پسر رحیم خان در آنجا شدت کرده قریب دو سوت نقر بقتل رسیده اند از استماع این مضامین شورو هیجانی قریب در وکلا خامه وکلای آذربایجان افتاده است هیئت وکلا با وضع هیئورانه از اطاق خاص بمجلس رسمی و اطاق عمومی آمدند بلافاصله این وضع و ترتیب بسمع تماشا چنان رسیده گوئی مجلس یک پارچه غیرت و شورش شد خلق بی تا بازه از پائین بیلا آمده کارهیجان و انقلاب بالا گرفت چشمها پر آب شد وکلای آذربایجان با کمال حرارت در وسط مجلس نطق کردند سایر وکلای نیز در اظهار همدردی و ابراز همراهِ داد مردانگی دادند نغمت آقا میرزا فضلعلی آقا چنین اظهار داشتند علی السلام فلیک الیا کون دیگر گذشته است از اینکه ما برده یوشی کنیم برادران و خواهران شادان آذربایجان دچار بنجه ظلمند مگر شما چه میخواهید بکنید حاج امام جمعه خوئی با حال رفت فرمودند بحق خدا آذربایجانیها مسلمان هستند چرا این قدر غیرت اسلامی حکم شده چه تقصیر دارند این در دست و پنجه نقره باید کشته شوند شما آسوده بنشینید مگر در شما حس اسلامی نیست این وضع بجه ترتیب ما باین مجلس میآیم)

مجلس السلطنه - حاج آقا محسن حرکت کرده بود تا چند منزلی هم آمد بعد نمیدانم بجه جهت مراجعت کرده بحکومت تعلیمات لازمه داده شد بخود حاج آقا محسن هم تلگرافات شد انشاءالله نتیجه خواهد بخشید اگر باز هم لازم شد بطور صفت اقدام خواهد شد با قوه جبریه او را حرکت خواهند داد.

وکیل التجار - خوبست بعد از این نکته رعایت شود که در هر موصی که بکمرضی شد از اطراف فوراً اقدام شود تا بعد از آن اینگونه گرفتاریها تولید نشود.

وکیل الرعایا - کسیکه حاج آقا محسن را حرکت شد از قم مراجعت نماید در طهران است باید آن شخص را معرفی نمود تا مردم تکلیف خودشان را بدانند.

(در این موقع مجلس ختم شد)
مذاکرات روز شنبه دوازدهم ربیع الثانی مجلس شورای ملی

رئیس - بعضی مطالب مهم امروز از تبریز رسیده که نمیشود در مجلس علنی مطرح مذاکره کرد بهتر اینست مذاکرات آنرا در مجلس خاص نمایم مطالب دیگر میماند از برای مجلس فردا.

آقا سید محمد تقی - جناب مستطاب بلاذلا سلام آقای آقا میرزا محمد سله الله تعالی آقا زاده حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای آخوند ملا محمد قائم خراسانی ادام الله بقاءه بزم زیارت ثامن الائمه سلام الله علیه ازینجیف اشرف حرکت فرموده اند و حسب الامر حضرت مستطاب حجة الاسلامی متع الله المسلمین بطول بقاءه از زاویه مقدسه حضرت عبدالعظیم مریدی تبریک این اساس مقدس و مساعدت طمای اعلام و حجج اسلام عتبات عالیات با مجلس شورای ملی عموماً و ابلاغ فرمایشات حضرت حجة الاسلام اطال الله بقاءه خصوصاً تشریف فرمای مجلس مقدس ملی شده اند که عموم ملت بدانند که علمای اعلام و حجج اسلام کمال توجه و همراهی را باین اساس مقدس داشته و دارند البته عموم اعضای مجلس مقدس از روی مقدم تشریف جناب معزی الیه کمال تشکر و اینتان را دارند و عموماً استدامه توفیق و بقای آن وجود محترم و سایر حجج اسلام و علمای اعلام کثر الله امثالهم را از درگاه حضرت احدیت جلت عظمته مسألت مینمایند و از ورود جناب معزی الیه کمال خورسندی و شرف را دارند.

احسن الدوله - با کمال افسوس عرض میکنم حضرت معظم وقتی تشریف آوردند که بواسطه باره از گرفتاریها و کلا نتوانستند چنانچه شایسته و در خور بود مقدم هریف ایشان را استعجال نمایند خواهشمند هستیم که حضرت معظم صرف نظر از این مسئله فرموده یک یا گادریزگی در این مجلس نگذارند که تا به پائی بماند.

آقا میرزا محسن - یادگاری از حضرت آقا همان ابلاغی است که از طرف حضرت حجة الاسلام بمجلس اظهار میفرمایند و از این یادگاری بهتر نمیشود (در این موقع چنانچه رئیس اظهار داشتند از جهة مذاکره تلگرافاتی که از آذربایجان رسیده بود باطاق مخصوص رفتند در آنجا تلگرافات قرائت شده معلوم شد که آتش فتنه پسر رحیم خان در آنجا شدت کرده قریب دو سوت نقر بقتل رسیده اند از استماع این مضامین شورو هیجانی قریب در وکلا خامه وکلای آذربایجان افتاده است هیئت وکلا با وضع هیئورانه از اطاق خاص بمجلس رسمی و اطاق عمومی آمدند بلافاصله این وضع و ترتیب بسمع تماشا چنان رسیده گوئی مجلس یک پارچه غیرت و شورش شد خلق بی تا بازه از پائین بیلا آمده کارهیجان و انقلاب بالا گرفت چشمها پر آب شد وکلای آذربایجان با کمال حرارت در وسط مجلس نطق کردند سایر وکلای نیز در اظهار همدردی و ابراز همراهِ داد مردانگی دادند نغمت آقا میرزا فضلعلی آقا چنین اظهار داشتند علی السلام فلیک الیا کون دیگر گذشته است از اینکه ما برده یوشی کنیم برادران و خواهران شادان آذربایجان دچار بنجه ظلمند مگر شما چه میخواهید بکنید حاج امام جمعه خوئی با حال رفت فرمودند بحق خدا آذربایجانیها مسلمان هستند چرا این قدر غیرت اسلامی حکم شده چه تقصیر دارند این در دست و پنجه نقره باید کشته شوند شما آسوده بنشینید مگر در شما حس اسلامی نیست این وضع بجه ترتیب ما باین مجلس میآیم)

آقا سید محمد تقی - هر کس مسلمانی دارد باید همراهی کند باید در این مجلس بنشینم و حرکت نکنیم اصلاح بخواهیم اگر اصلاح نشد آوقت ملت تکلیف خود را میداند

آقا سید مهدی - در همین شهر سوار های رحیم خان بلکنزی را کشیده اند آنها را تا مقاب کرده اند ضعیفه بغانه آقا سید مهدی شوشتری پیش نماز سید نصر الدین پناه آورد آقا خواست همانست از آن سوارها نماید برای آقا تفنگ کشیده بودند.

آقا سید حسن تقی زاده - در حالتیکه از شدت هیجان اشک مریخت چنین نطق کرد که آقایان من حال گفتن ندارم شما چاره این کار را بکنید و چاره این نیست که بگوئید باید بوزارت داخله یا وزارت جنگ نوشته شود تمام ملل میدانند که خداک ملک ملت است نه مال دولت سلطان باید برافت با رعیت سلوک نماید سلطنت امروزه بظلم و جبر نمیشود خلق را بقتل و غارت اسکات نماید

حاج امام جمعه خوئی - از این همه مذاکرات چه نتیجه گرفته شد عاقبت بجه ترتیبی رای دادند بوجه تدبیری نمودید برای خلاصی برادران خودتان که الان در معرض قتل و غارت هستند چه اندیشه کردید ملخص مرام آنکه هیجان و انقلاب بعدی بود که از وصف خارج است و نطقهای وقت انگیز زیاد شد و هیئت از طرف مجلس مقدس مامور شد که هیئتی مراتب را بر عرضهای یونی و سانیده هیئتی هم در منزل وزیر داخله اصلاح مفاسد را بخواهند و فرار شد که از

طرف مجلس تمام سفارت خانه ها رسماً نوشته شود که چون اعلان قانون مشروطیت ایران در تمام دول رسیت پیدا کرده و تا حال حرکت ببقاعد از طرف ملت نشده اینگونه حرکات مستند بجای دیگری است رسماً منع باشند در این بین که حضار منتظر صدور جواب بودند هنگامه عطشی بر باشد خطابه ها ایراد گردیده و نطقها ماکرده شده بالاخره ساعت دو از شب گذشته از طرف شاه دستخطی در احضار پسر رحیم خان صادر گردید و کلا بدین اندازه قانع نشدند و جدماً به مطلب را خواستند یکی توقیف و منزل رحیم خان دیگری عزل پسر او از کلبه ششونات سیم تأمین تبریز بقسمی که از آنجا تلگرافا اظهار رضایت نمایند در این موقع بر حسب امر مقدس مجلس حضار با کمال کراهت به نازل خود رفتند که صبح علی الطلوع حاضر شده اجرای مراتب سه گانه را بخواهند

وقایع روز یکشنبه ۱۳ ربیع الثانی دارال شورای ملی

در این روز شور و هیجان فریبی ظهور یوست حجج اسلام و علمای اعلام و وکلا و طلاب در انجام مستدعیات اهالی آذربایجان توجهات وانی فرمودند عموم طبقات ملت از اول آفتاب در صحن صدارت بهارستان و مجلس شورای ملی جمع آمده از شغل و کسب بکنی دست کشیدند و تعطیل عمومی برقرار گردیده تا اکنون از اهالی ایران خاصه سکنه طهران چنین عصبیت و حس ملی ملاحظه نشده بود گوئی تمام ملک تنند و خواهان یک مقصدند شاگردان مدارس دسته دسته با بیرفهای الوان و هلامات مخصوص بطور نظم و ترتیب وارد میشدند و هر دسته بغضات بان گدا و بیانات جگر خراش حضار را متاثر مینمودند هیچ گمان نمیرفت که این نفل و غارت در آذربایجان شده باشد چنان مینمود که مال این خلق را بغارت برده اند و خون این جمع را بتاسخ ریخته اند از اطفال خورد بیاناتی میشد و حکایاتی تراوش مینمود که عقول عقلا میبوت میباند شاگردان مدرسه اقدسیه خطابه بلبلی خواندند مشر بر این که ملل متدنه امروزه منتهی همت خود را در سر یرستی نو باوگان خود مصروف داشته و تربیت آنان را فرض ذمت شمرده اند ولی بدبغثانه سر یرستان با بتام قوا در صدد اضحلال و انهدام ما میکوشند ما اطفال مدارس با اینکه باقتضای سن طاقت مذاقه و مجادله نداریم خونهای ناقابل خود را در حفظ حقوق وطن عزیز برین طریق اخلال گذارده و از این ساعت مقدس پاییزی نمیکنداریم تا بانفاذ خونهای کثیف حقوق حقه وطن عزیزمان را مسترد داریم سایر شاگردان هر یک بغضاتانی دیگر خون خلق را بجوش آوردند کمتر کسی بود که از ملاحظه این احوال اشکش نریخت و شسته طانتش نکسیخت یاسی از روز بر آمده حجج اسلام با هیئتی از وکلای آذربایجان معض استحضار از اوضاع تبریز بتلگرافخانه تشریف فرما شدند در آنجا با حضور هیئت وزراء مخایرات زیاد بانجن و حکومت تبریز نمودند ترضیه خاطر آنها بتوقیف رحیم خان

وهره و خلق پسرو از کلبه شئون حاصل گردید
 حجج اسلام و وکلا مجلس ممانعت فرمودند
 بعد از ابراز دستخط همایونی در مقبولت
 مستدعیات مجلس بطوریکه رحیم خان توقیف و
 پس از آنکه شئون منزل و مدارا فحاله احضار
 خود مطبوع سایر وکلای عظام قیادت و بدین اندازه
 جریان نکات فکریه آکسید توقیف رحیم خان
 را بطور علنی در وزارت محله خواستند معتمد
 السلطنه صفی وزارت داخله بر حسب ماموریت
 مراتب مستدعیات مجلس را بحضور همایون
 واسطه ابلاغ گردید در اینصورت که پاسی از شب
 گذشته بود رخسار با این میاهو واجاع که در روز
 هیچ نیاسوده و بزحمت بسر برده بودند از ممانعت
 بنائیل خود امتناع داشته و انجام مستدعیات را
 هیانه میفرستاد با اصرار و کلا و اقدامات
 سران سرداران قیابل و انوار و حکم لازم الاظه
 مجلس با کمال کراهت از مجلر مرخص گردیده
 تا صبح در حضور عام الطاف شاهانه در ترفه حال
 عموم قرائت و رفع مفاسد و مضار اینگونه اقدامات
 عاجلا بعمل آید .

وقایع روز دوشنبه ۱۴ ربيع الثانی

حرارت و التهاب اهالی آنا فائاً در
 تزیاید بود در این روز طول یک شبانه روز
 گذشته باعث اتساع افکار و خیالات عامه گردیده
 زودتر از روز گذشته درصحن عمارت جمع آمدند
 اول صبح هیئتی از وکلا بنزل صنیع الدوله
 رئیس مجلس رفته با حضور وزیر عدلیه و
 معاون وزارت داخله در انجام مقاصد و مستدعیات
 مذاکرات لازمه بعمل آمده و بلاخره رای جازم
 بر آن قرار گرفت که کثاک توقیف و حبس رحیم خان
 از طرف همایونی بشاهزاده فرمانفرما رجوع
 شود و بطور سخت او را در وزارت عدلیه توقیف
 نمایند تا استنطاق بعمل آمده مجازات تعیین
 داده شود هیئتی از جانب وکلای عظام بهرامی
 وزیر عدلیه و معاون وزارت داخله بدربار رفته
 مراتب را اظهار نمودند شاهزاده فرمانفرما وزیر
 عدلیه یا وزیر مخصوص از جهت ابلاغ عرایض و
 مستدعیات بحضور همایون اعلی مشرف و بمجرد عرض
 و اظهار بصدر دستخط همایونی بروفق مستدعیات
 مجلس مفتخر و عاجلا امرشادرا بموقع اجرا گذارده
 رحیم خان را از محبس درباری نقل و انتقال داده
 در وزارت عدلیه بطور سخت مقید داشتند شاهزاده
 فرمانفرما وزیر عدلیه پس از اجرای اوامر ملوکانه
 و انجام مقاصد دولت خواهانه مجلس شخصاً
 حامل و مبلغ دستخط شاه گردیده در مجمع عام
 و حضور حجج اسلام و وکلاء عظام الطاف شاهانه
 را قرائت و عموم حضار برنده باد شاهنشاه ایران
 رطاب اللسان گردیدند .

**سواد دستخط اعلیحضرت شاه
 وزارت عدلیه**

زیر عدلیه - رحیم خان و ایشا بسیار که
 در وزارت عدلیه او را مقلولاً حبس کرده در نهایت
 مقبوطی و استکمال نگاه دارند که از آنجا فرارکنند
 و ننجیر نمایند تا استنطاق او کاملاً در وزارت عدلیه
 بشود از همین قرار معمول دارید شهر ربیع الثانی
 ۱۳۲۰
 شرحی است که ضبط شاه در ذیل دستخط
 شرف توهم پلایه است .

وزیر عدلیه - باین مردم حالی نمایند
 هر کس برعت ماتمندی کند او را صرف نظر ننماییم
 کرد و بسجایات خواهد رسید رعیت اولاد هاست

**مذاکرات دوزسه شنبه ۱۵
 دارالشمورای ملی**

امروز قبل از انعقاد مجلس رسمی چون لایحه
 از طرف صنیع الدوله رئیس را بمجلس رسیده بود
 مشعر بر استغای ایشان از ریاست مجلس و تأکید
 قبول این استعفا لذا مجلس بطور غیررسمی تشکیل
 داده شد و از علت استغای ایشان مذاکرات بیان آمده
 بعضی اظهار داشتند که بر حسب اظهارات جناب
 صنیع الدوله چنین معلوم است که دل تنگی ایشان از
 این بابت است که مردم گمان میکنند ریاست مجلس
 مثل فلان وزارت است که هر چه بخواهد مجری نماید
 یا بواسطه عدم اطلاع باره توصلت دارنده و بعضی اقدامات
 و مذاکرات ناشایسته در خارج میکنند که با وجود آن
 پیشرفت کار مشکل است بعضی ها اظهار داشتند که
 باید تحقیق شود و مرتکبین اینگونه کارها تشخیص
 داده شده مجازات شوند یاره عنوان نونده که کلیه
 مطالب در مجلس علنی مذاکره شود بعضی از قبول
 استغای رئیس امتناع ورزیدند اکثر این آراء
 و انبسنیده و این امتناع و از وظیفه مجلس خارج
 شمردند و صلاح را در این دیدند که استعفا رئیس را
 قبول کرده بدون تاخیر در مجلس تجسید استغاب
 کنند و رئیس معین نمایند در این وقت بمجلس
 علنی آمده و توفیق الدوله بعنوان نایب ریاست
 امروز هم در محل ریاست جلوس کرده شروع به
 مذاکرات شد .

آقا سیل محمد تقی - لایحه ایست که از طرف
 صنیع الدوله بمجلس محترم ابفاد شده قرائت می
 شود (قرائت شد قریب باین مضمون) خدمت وکلای
 عظام دامت تا یاید اتم اظهار میشود چند روز قبل
 از اعضای مجلس ملی استدهای مانی از ریاست
 مجلس نمود ولی این مطلب بجهاتی مجهول مانده
 لهذا امروز کتباً اظهار میدارم که این بنده از عهد
 این خدمت بر نمیباید و استعفا میخواهد .

وکیل التجاره البته همه آقایان میدانند که
 هر یک از وکلا یه از انتخاب مختارند اگر از عهد
 کار بر میانند مشغول خدمت هستند والا از شغل
 خود استعفا میدهند و پس از استعفا بایه فوراً
 قبول شود .

آقا سیل محمد تقی - خوب است آقای و توفیق
 الدوله اجازه بدهند که ورته رای بیاورند و انتخاب
 رئیس بشود .

آقا میرزا فضل علی آقا - باید بدانیم که
 آیاهمه کس لا بیاست در اظهار رای یا اینکه این مسئله
 مثل سایر مسائلی است که هر کس مختار است در اظهار
 رای یا امتناع .

دکتر ولی الله خان - در تمام رای ها امتناع
 ممکن است .

آقا میرزا فضل علی آقا - ثانیاً باید بدانیم
 که این استعفا بی چه خارجی نیست آیا از این استعفا
 و قبول آن تجدید رئیس رفیع ملحه میشود یا اینکه
 هر چند روز بیک مرتبه باید وقت مجلس مصر و فاین
 گونه کار بشود .

مشاور الملک - چه می بین دارم چند روزی
 مجلس بدون رئیس بگذرد و مذاکرات بحضور نایب

رئیس گروه

آقا سیل محمد تقی - مجلس بدون رئیس
 نمیشود بایه تمییزه رئیس شود مذاکرات زیاد شد
 بالاخره در وقتی منتشر (۷۰) رای بر ریاست صنیع الدوله
 (۱) رای در حق مستشار الدوله (۱۳) رای در باره
 و توفیق الدوله بحکم اکثریت ابراه راست مجدداً
 صنیع الدوله شد .

توفیق الدوله - خوب است هیئتی از طرف
 مجلس برود جناب رئیس را بیاورند .

وشکیل التجار - شش نفر برورند دکتر
 ولی اشخان بیست لازم نیست وای مجلس را کتباً ایشان
 اطلاع بدهند زیرا که اگر بنامه هیئت برود بمسما
 دچار زحمت خواهیم شد .

صدیق حضرت - چند روز اوقات شریف
 و کلاو مکین ترضیع گردیده بالاخره نتیجه که خواسته
 شد و مقبول گردید مقلولاً حبس رحیم خان بود
 این مطلب نبود مگر از برای اینکه استنطاق بعمل
 آمده باشد امروز خود بنده مخصوصاً رفتم که ببینم
 او را حبس کرده اند یا غیر دینم محبوس هست ولی
 علی الظاهر یاره مطالب باو یاد داده اند و یاد
 خواهند داد خوب است هر چه زودتر در استنطاق او
 اقدام شود .

آقا شیخ یوسف خدیو - اعضاء مجلس محترم
 عرض میشود این بنده از طرف اهالی قاضی منتخب
 و بعضیوت این مجلس مقدس مشرف گردیدم آنچه در
 این مدت استبام کردم گویا مجلس محترم اهالی فارس
 را مسلمان نمیدانند و یکی خاک فارس را از قطعات
 ایران نمیدانند من نیگویم قوام الملک مستبد است
 و نه سرکش و نه میگویم میکرب استبداد مرق او را
 فاسد ساخته ولی میر میرم تا کتون در رفع تعذیبات از آنها
 چه نتیجه بدست آورده ایم .

آقا سیل حسن تقی زاده - هر روز هر یک از
 وکلا مطالبی را میخواستند اظهار کنند و ناچار وکیل
 هر ولایتی مطلب مربوط بولایت خود را اظهار میدارد
 ولی وکیل نباید فقط همش مصروف ترفه حال اهالی
 ولایت خود باشد باید تماماً بکار رفیع کلیه مقاصد
 را بخواهند تا اینکه اگر وکیل اظهاری نمود تنها
 نماند و این مطالب جزئی بتدریج جمع شده یک سبل
 بزرگی گردد خوب است کلیه مطالب فهرست
 شود و بوزارت داخله اخطار شود تا ارفع گردد
 و الا از این مسامله فساد کلی تولید خواهد شد

مثلا در خصوص رحیم خان با وجود دستخطی که
 صادره شده زنجیر شود ابداً زنجیر نشده مجلس باید
 اجرای دستخط را بخواهد گذشته پسر رحیم خان
 هنوز هم مشغول قتل و غارت است قرار بود ابراهیم
 توقیف و جلب شود معلوم است هنوز هم نشده است
 چنه روز قبل گفتم که اگر دولت بخواهد قوام را
 راقوز حاضر میکند و چنین حاج آقا معسن و در سو
 میل دولت بدون اشکال پسر رحیم خان تسلیم حکوم
 میشود معلوم میشود بعضی تقیبات بازم در میان هست
 قرار شد ما در همین خونده او را بگیرند و عمارت وارد
 تعذیه نمایند هیچ معلوم نیست تا کتون اقدام شده است
 یا نشده در مسئله آصف الدوله که فر آن روز با آ
 قریبیات یازده روز فرجه قرار دادیم همین قسم مانده
 است و همین ترتیب ملاحظه فرمائید مسئله زنجار
 را که مدتی است یک نفر مؤذیکنه بی تجار محترم را
 مبتلا کرده و بهیچوجه اقامتی دو پاره او نشده خوب